

Calluna

28(3) 2011

Calluna

Utgiven i samarbete mellan
VÄSTERGÖTLANDS BOTANISKA FÖRENING och
BOTANISKA FÖRENINGEN I GÖTEBORG
Redaktör: Gunnar Weimarck

ÅRG. 28 2011 NR 3
ISSN 2000-2335

VÄSTERGÖTLANDS BOTANISKA FÖRENING

Plusgiro: 482 38 80-2 **Årsavgift:** 100 kr

Adress: Biologiska museet
4:e Villagatan 6 504 53 Borås

Hemsida: <http://www.vbf-botanik.org>

STYRELSE:

Ordf: Anders Bohlin
Halltorpsgatan 14 461 41 Trollhättan
0520-35040

V ordf: Gösta Börjeson
Dammgatan 10 566 32 Habo
036-40611

Sekr: Karin Kjellberg
Stenum Västtomten 532 94 Skara
0511-61007

Kassör: Olof Janson
Kårtoorp 1 533 97 Götene
0511-53026, 53016

Övriga: Ulla-Britt Andersson
Tingvallavägen 3 461 32 Trollhättan
0520-10798

Anders Bertilsson
Bäcksholm 565 91 Mullsjö
0392-23015

Michael Johansson
Bodagatan 27 507 42 Borås
0704-552247

Peter Laudon
Ryttaregårdsv. 14 532 73 Varnhem
0511-60586

Erik Ljungstrand
Järkholmsv., pl 614 436 56 Hovås
0708-559628

Enar Sahlin
Box 3 438 53 Hindås
0301-10848

Rapportmottagare: Lennart Sundh

Floraväktarsamordnare: Enar Sahlin

Exkursjonskommitté: Anders Bertilsson
Erik Ljungstrand

BOTANISKA FÖRENINGEN I GÖTEBORG

Plusgiro: 52 41 55-9 **Årsavgift:** 100 kr

Adress: c/o Inst. f. botanik o. miljövetenskap
Box 461 405 30 Göteborg

Hemsida: <http://www.bfg.se>

E-post:

STYRELSE:

Ordf: Gunnar Weimarck
Kullstigen 5 436 40 Askim
031-414655

V ordf: Aimon Niklasson
Trolltjärn 18 436 40 Askim
031-261378

Sekr: Erik Ljungstrand (se vänsterspalten)

V sekr: Staffan Wall
Gibraltargatan 44 412 58 Göteborg
031-160560

Kassör: Sören Svensson
Båtsman Grås g. 11 422 57 Hisings Backa
031-523865 / 0703-222403

Övriga: Kenneth Bergerson
Karduansmakareg. 26 415 07 Göteborg
031-266637

Ragnhild Crawford
Önneröd 150 442 72 Kärna
0303-226123

Claes Gustafsson
Storesandsvägen 7 430 82 Donsö
031-973861 / 0703-210641

Mari Källersjö
Carl Skottsbergs Gata 22 413 19 Göteborg
031-741 11 02

Enar Sahlin (se vänsterspalten)

Floraväktarsamordnare: Enar Sahlin

Exkursjonskommitté: Erik Ljungstrand
Eva Andersson
Kenneth Bergerson
Kristoffer Hahn

Festkommitté: Maj Fagerberg

Redaktörens reflektioner hösten 2011

Gunnar Weimarck

Kullstigen 5, 436 40 Askim,

En verkligt stor händelse i Västsverige i år är att den nya *Bohusläns Flora* kan presenteras. Föreningen Bohusläns Flora under Evastina Blomgrens ledning har fört sitt stora projekt i hamn. Vi gratulerar Föreningen till projektets fullbordan och oss alla andra till att få tillgång till all kunskap som är samlad i den nya floran. Att arbetet har varit grundligt kan man bland annat sluta sig till av att föreningens egen tidskrift *Vrivrånge* är inne på sin nittonde årgång.

Bohusläns flora kommer att bli ämnet för höstens första medlemsmöte, den 29 september. Vi räknar med en välfylld föreläsningssal! Överhuvudtaget är höstens och vinterns mötes- och exkursionsprogram omväxlande och intresseväckande, eller hur?

Kanske lade någon läsare av *Calluna* märke till förra häftets omslagsbild? För

andra gången inom bara några år avbildades en snyltrot. Förra gången hade vi ännu inte tillgång till färgtryck, och den svartvita återgivningen av bilden var rent ut sagt bedrövlig. Det var inte förlagans fel — färgbilden som var original var alldeles utmärkt — och inte heller tryckeriets. Nej, det var helt enkelt den svartvita teknik som vi då ännu var kvar i som inte lämpade sig för ett färgfotos kontrastomfång. Förra häftets snyltrotbild i färg tycker jag däremot blev riktigt bra.

Våra föreningar har börjat se sig om efter en ny redaktör för *Calluna*. Jag har meddelat att jag gärna vill kliva av uppdraget. Det har varit några mycket roliga och lärorika år, men med ålderns rätt känner jag att det skulle vara bra att få ägna mig åt andra sysslor. Kön av hugade efterträdare kan anmäla sig till VBF:s ordförande Anders Bohlin!

Botaniska Föreningen i Göteborg

Program för perioden september 2011–februari 2012

Torsdag 29 september, kl. 19: Bohusläns flora. Bohuslän har fått en ny, vacker landskapsflora! Efter arton års arbete utkommer "Bohusläns flora" den 10 september i år. *Evastina Blomgren*, ordförande i och projektledare för Föreningen Bohusläns Flora (FBF) berättar om hur det går till att "göra" en landskapsflora — om besvikelser och glädjeämnen — försvunna växter och nyfunna — mödosamt arbete och fantastiska upplevelser. Hon beskriver Bohusläns botaniska förutsättningar, hur inventeringen har gått till, och hur själva boken tagit form. Omfattande jämförelser görs med den tidigare inventering som leddes av Harald Fries, och som resulterade i de bägge upplagorna av "Göteborgs och Bohusläns fanerogamer och ormbunkar" (1945, 1971).

Efter mötet bjuder FBF alla närvarande på förfriskningar samt lättare förtäring.

Torsdag 27 oktober: Föreningen Botaniskas Vänners årliga Carl Skottsbergsföreläsning.

Fredag 28 oktober, kl. 19: Växter jag mött. Alla medlemmar i BFiG är denna afton varmt välkomna att dela med sig av årets fynd och botaniska upplevelser från när och fjärran. Du kan ta med dig digitalfoton, dior eller pappersbilder, herbarieark eller konvolut och visa dem för oss. Du kan berätta om goda minnen, framföra allmänna funderingar eller delge tips på intressanta utflyktsmål. Anmäl dig gärna till sekreteraren några dagar i förväg, så att han kan planera kvällens uppläggning på bästa sätt. För dig som planerar att visa digitala bilder gäller att dessa bör föreligga i "rent" JPEG-format, vara tvåsiffrigt numrerade ("01.jpg", "02.jpg" o.s.v.), samt (inbrända på en CD eller i ett USB-minne) lämnas in till sekreteraren senast onsdag 26 oktober, så att vi kan veta att allt fungerar.

Onsdag 16 november, kl. 19: Bestämningsskväll. *Erik Ljungstrand* hjälper oss att bestämma nordiska kärl- och sträfväxter som vi inte lyckats namnge eller känt oss osäkra på, samt presenterar den viktigaste bestämningsslitteraturen avseende dessa. Vilka karaktärer är goda? Vilka är mindre bra? Tag med er de belägg eller fotografier som ni undrat över, eller lyssna bara och lär. Samling vid entrén.

Torsdag 24 november, kl. 19: Glupska skönheter — växter som äter kött. Vår hedersledamot *Magnus Neuendorf* berättar om denna högintressanta "biologiska grupp", som totalt innefattar ungefär 630 arter fördelade på ett dussintal familjer; hos oss finns blott 12 inhemska arter ur tre olika släkten. Fenomenet beskrevs av Charles Darwin i hans "Insectivorous Plants" (1875). Dessa växter fångar smärre djur (främst insekter) i fallor av olika slag och förmår tillgodogöra sig näring från dem. Samtliga är insektpollinerade (!), vilket kallats "den karnivora paradoxen".

Torsdag 15 december, kl. 19: Natur och flora i Costa Rica. *Ragnhild Crawford* visar vackra bilder och talar om glädjeämnen och svårigheter förbundna med att botanisera i tropikerna. Vi får se ett urval av olika naturtyper från det lilla landet Costa Rica i Centralamerika, som tropiska stränder (från både Atlant- och Stillhavskusten), atlantregnskog, tropisk torrskog, höghöjdsregnskog och "paramo" (ett slags tropisk fjällvegetation). Många växter vi känner som odlade finns vilda där, såsom arter ur släktena *Persea*, *Begonia*, *Fuchsia*, *Lantana*, *Ageratum* och *Dahlia*. Vi får även beskåda bilder av en del tropiska fåglar och andra djur...

Tisdag 10 januari, kl. 19: Även denna vinter ordnar vi en **mikroskopafton**, där *Staffan Wall* och *Lars Arvidsson* demonstrerar mikroskopering av lavar. Mycket av kvälens teknik är dock tillämplig även inom andra kryptogamgrupper. Vi får studera olika strukturer i bälens uppbyggnad samt fruktkropparnas inre byggnad. Sporsäckarna inne i fruktkropparna och deras askosporer kommer särskilt att förevisas. **OBS!** Begränsat deltagarantal; anmälan senast måndag 9 januari till sekreteraren (0708-559628).

Torsdag 26 januari, kl. 19: Teneriffas flora och vegetation. Rubiacé-forskaren *Claes Persson* låter oss "följa med" till den största och högsta av Kanarieöarna, som har ett dramatiskt landskap med höga berg och djupa dalar; vulkanen Teide i öns mitt när 3718 m ö.h. Ön äger en mycket varierad natur, från halvöken med suckulent vegetation till fuktiga lagerskogar, och denna variation medför en artrik och spännande flora med hög grad av endemism. Bland öns mera karakteristiska och variationsrika släkten kan nämnas *Aeonium* (Crassulaceae), *Euphorbia* (Euphorbiaceae), *Echium* (Boraginaceae), *Pericallis* och *Sonchus* (båda Asteraceae).

Fredag 24 februari, kl. 19: Alla Sveriges jordstjärnor. Inom denna intressanta grupp av annorlunda röksvampar är totalt nitton arter påträffade hos oss; nu ges ett tillfälle att bekanta sig med samtliga. *Ulla-Britt Andersson* och *Thomas Gunnarsson*, välkända ledare för inventeringen av Ölands kärlväxtflora, berättar och visar oss "delikata" fotografier. Vi får veta hur man bäst skiljer de olika arterna från varandra, liksom var det kan vara idé att leta efter jordstjärnor. Om vintern är snöfattig går det att ge sig ut och söka direkt; jordstjärnor kan ses året om!

Denna afton hoppas vi kunna avsluta med en eftersits (till självkostnadspris), arrangerad av vår festkommittéledamot *Maj Fagerberg*. **OBS!** Obligatorisk för-anmälan till sekreteraren (0708-559628) senast måndag 20 februari. Har du anmält dig, men sedan drabbats av förhinder, måste du höra av dig och lämna återbud!

LOKAL för våra föredrag är, om inget annat anges, "Botanhusets" (f.d. Botaniska institutionens) föreläsningssal på Carl Skottsbergs gata 22B i Göteborg.

Tyvärr kan vi inte ställa upp institutionens entrédörr i samband med mötena, men någon medlem kommer att finnas i närheten av dörren för att släppa in dem som kommer i tid. Om du skulle råka bli försenad till ett föredrag kan du knacka på föreläsningssalens bakre fönster (gå uppför backen till vänster från entrén och runt hörnet) så kommer det någon inom kort och öppnar för dig.

ALLA är välkomna till ovanstående föredrag, som arrangeras av Botaniska Föreningen i Göteborg, även de som (ännu) endast är medlemmar i Västergötlands Botaniska Förening, liksom intresserade vänner och bekanta till medlemmarna i de båda föreningarna.

FONDMEDELSANSÖKNINGAR FÖR ÅR 2012. Alla medlemmar i BFiG kan ansöka om penningmedel ur "Harald Fries' och äldre medlemmars fond" för "Botaniska undersökningar, främst avseende Västsveriges flora". Ansökan skall senast den 31 december 2011 ha inkommit till:

Botaniska Föreningen i Göteborg
 Box 461
 405 30 Göteborg

Ansökan skall innehålla en kortfattad beskrivning av projektet jämte en beräkning avseende dess sannolika kostnader; för de projekt som tidigare har beviljats medel skall dessutom en redogörelse för hur dessa använts bifogas.

Botaniska Föreningen i Göteborg och Västergötlands Botaniska Förening

Exkursionsprogram för vegetationsperioden 2011 (del 2)

För exkursionerna gäller följande:

- Deltagande i exkursioner bör anmälas, om ej annat anges, till Erik Ljungstrand (0708-559628). Uppge vilken exkursion, namn, telefonnummer och eventuell tillgång till bil. Om du inte anmält dig minskar möjligheten att få plats i bil för vidare transport. Bilburna bör alltid anmäla sig — för planeringens skull, samt om möjligt infinna sig vid den första samlingsplatsen (om flera). Endast de som har anmält sig kan informeras om sena ändringar i programmet eller i det fall exkursionen skulle ställas in. Anmäl dig helst inte mer än en vecka i förväg — det blir så svårt att hålla reda på.
- Fältklädsel, inklusive stövlar, rekommenderas (om ej annat anges). Glöm ej luppen!
- Ta med matsäck (även på kvällsexkursionerna, om du så önskar).
- Samlingstiderna avser tid för avfärd, så var på plats i god tid innan.
- Samåk i största möjliga utsträckning. På många lokaler är parkeringsmöjligheterna starkt begränsade. Åk gärna kollektivt där så är möjligt.
- Ersättningen till bilägaren är 18 kr per mil, vilken insamlas bland medföljande passagerare, om ej annat överenskommit.
- Eventuella frågor ställs till Eva Andersson (031-583141), Kenneth Bergerson (031-266637), Kristoffer Hahn (0762-157500), Erik Ljungstrand (telefon ovan!), Anders Bertilsson (0392-23015) eller direkt till exkursionsledarna.

Lördag 17 september: Botaniska Sällskapet i Stockholm adventivexkursion i Stockholmstrakten.

Lördag 24 september: Den återkommande ruderatexkursionen i **Göteborgstrakten** med *Erik Ljungstrand*. Vi hoppas även detta år kunna visa ett antal lokaler med så rik och varierande ruderatflora som möjligt. Ingen närmare beskrivning av vilka lokaler vi kommer att besöka är möjlig att ge ännu; detta avgörs inte förrän kvällen innan exkursionen. Samling utanför "Botanhuset" kl. 9:00 (men kom i god tid!). Anmälan senast 22 september (men gärna tidigare).

För planeringen av ruderatexkursionen uppmanas alla medlemmar, som finner någon intressant lokal med mer eller mindre underliga ruderatväxter, att meddela detta till Erik Ljungstrand. Om du är intresserad av att delta i någon föreexkursion under september är du välkommen att höra av dig.

Söndag 9 oktober: Årets svampexkursion går till **Änggårdsbergen** under ledning av *Robert Daun*. Vi besöker både naturlig lövskog och Arboretets planteringar, och hoppas kunna påträffa en variationsrik "funga". Några ovanligare svampar som har setts i området är elfenbenssopp *Suillus placidus*, parasitsopp, mjölmussling och violspindelskivling, men vad vi verkligen får se är givetvis oförutsägbart. Ca 4 km vandring i mest lätt terräng. Samling vid Botaniska Trädgårdens huvudentré kl. 9:00. Anmälan senast 7 oktober.

Lördag 15 oktober: Lunds Botaniska Förenings exkursion till Kullaberg.

Lördag 22 oktober: Lavexkursion till **Solberga** och **Jörlanda** kyrkogårdar ledd av *Lars Arvidsson* och *Svante Hultengren*. Kyrkogårdar hyser ofta en artrik och intressant lavflora, huvudsakligen knuten till de gamla träd man där finner. Dessa båda är inga undantag, utan hyser förutom många vanligare arter även rariteter som västlig silverlav *Parmelia pastillifera*, almorangelav *Caloplaca luteoalba*, kraterangelav *C. ulcerosa* och dvärgrosettlav *Hyperphyscia adglutinata*. Högst 1 km vandring i lätt terräng. Samling utanför "Botanhuset" kl. 9:00 och vid Solberga kyrka kl. 10:00. Tag med lupp! Anmälan senast 20 oktober.

Söndag 15 januari 2012: Midvinterexkursion i **Botaniska Trädgården** med *Erik Ljungstrand*. Vi får möjlighet att lära oss hur man känner igen träd och buskar i vinterskrud. Nästan alla vanliga och många ovanliga svenska vedväxter kommer att kunna skådas. Ca 2 km vandring i lättgången terräng. Samling vid Botaniska Trädgårdens huvudentré kl. 12:00. Anmälan senast 13 februari.

Onsdag 29 februari 2012: Även denna vinter blir det en "inkursion" till **Växthusen** i Botaniska Trädgården ledd av växthuschefen *Alexandre Antonelli*. Om du längtat efter att få se "något grönt" under den mörka vintern är detta rätt tillfälle. Ett flertal exotiska växter från varmare länder bör blomma som bäst. Samling vid växthusentrén kl. 18:00. Fältklädsel behövs ej. Anmälan senast 27 februari.

Manusstopp för *Calluna* (4) 2011

Bidrag till häfte 4 i år emottas med intresse. De måste vara redaktören till handa allra senast måndagen den 28 november. Bäst är att sända både text och eventuella bilder, gärna digitala färgbilder, med

e-post till texten
helst dessutom på papper till Gunnar Weimarck, Kullstigen 5, 436 40 Askim.

Redaktören

Restaureringsplan för backsippa i Häljared Nedregården, Borås kommun

Emil Åsegård

Kärrstorp 219, 240 36 Stehag,

Bakgrund

På uppdrag av markägaren Anders Askner har undertecknad fått i uppgift att framställa en plan för att öka antalet och förbättra livsbetingelserna för backsippor, *Pulsatilla vulgaris* ssp. *vulgaris*, på sandkullarna vid Häljared Nedregården, Borås kommun. Planen finansieras av

Borås stads naturvårdsfond. Den innehåller en beskrivning av artens ekologi med bevarandefokus, några moderna erfarenheter av hävd på andra lokaler, och förslag på åtgärder.

För omkring trettio år sedan var lokalen vid Häljared Nedregården känd som en av två rika backsippelokaler i Toarps socken, men antalet har minskat sakta

Bild 1. Häljared
Nedregården. Karta
från Lantmäteriet.

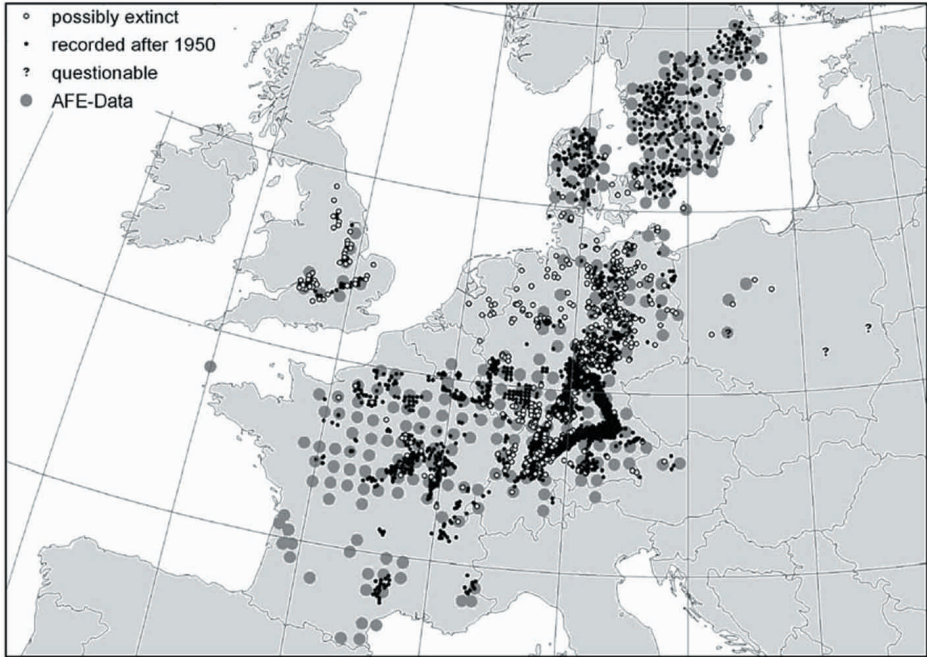

Bild 2. Backsippans världsutbredning. Prickarna "AFE-Data" markerar områden medtagna i verket *Atlas Florae Europaeae*, som emellertid inte har några dokumenterade geografiska belägg (Hensen m.fl. 2005).

men säkert sedan dess (Michael Johansson, Anders Askaner muntligt). Våren 2010 fanns omkring 4 blommande plantor och minst lika många icke blommande plantor. Alla plantorna är begränsade till områdets södra del, närmast kanten mot vägen. Området har betats fram till 2007, följt av ett uppehåll på tre år. Den västra delen — ett igenvuxet sandtag — är en samfällighet där träd har fått växa utan gallring. Delägare i samfälligheten är jordbruksfastigheter i Häljareds by samt Borås stad. Hela området är omkring 0,6 hektar. Igenväxningen består av ett omkring 50-årigt trädskick med främst björk, ek, tall och sälg, och buskskick med främst hassel. Fältskicket är bitvis

glost (i skuggiga partier), bitvis dominerat av förnabildande kruståtel *Deschampsia flexuosa*.

Backsippan är upptagen på 2010 års rödlista som Sårbar (VU) på grund av en kraftig minskning i stora delar av landet (Artdatabanken 2010). I *Västergötlands flora* uppges 980 lokaler för arten, undersökta mellan 1984 och 1997 (Bertilsson m.fl. 2002). I Skåne har man kunnat utläsa en minskning med 46–60% under de senaste 40 åren (Tyler m.fl. 2007). I ett internationellt perspektiv har backsippan en utbredning över centrala och västra Europa, men minskar i större delen av sitt utbredningsområde på grund av ändrad markanvändning och bedöms hotad

i bland annat Österrike (Essl 2005) Storbritannien och Tyskland (Hensen m.fl. 2005; bild 2).

Backsippans ekologi

Plantan

Backsippan är hemikryptofyt, vilket innebär att skottanlagen anläggs och övervintrar vid markytan. Knopparna skyddas från frost av luddiga fjäll och verkar vara relativt okänsliga mot kyla. Om sedan bladen utsätts för frost bildas lila pigment i dem. Individerna kan bli mycket gamla, sannolikt över hundra år, vilket också gör att ogynnsamma förhållanden märks av i populationsantalet först med många års förskjutning (Lindell 2007). Backsippan verkar vidare vara okänslig för vårtorka, men bladen skrupnar ofta vid lång och hård sommartorka (Wells m.fl. 1971).

Blomning

Enligt Lindell (2007) styrs blomningen främst av föregående års väderförhållanden under sensommar och höst, vilket innebär att blomningen varierar mycket mellan åren. Vissa studier tyder också på att blomningen minskar i takt med ökad konkurrens från övrig vegetation. Omkring 10–15 cm hög omgivande vegetation har framhävts som gräns. Istället stimuleras vegetativ spridning. Fröupptrivna plantor dröjer enligt Wells m.fl. (1971) betydligt längre med blomning (5–20 år) jämfört med vegetativt spridda individ.

Spridning

Backsippa sprider sig sexuellt med frön men också vegetativt med underjordiska

krypstammar (rhizom). Den pollineras främst av bin och humlor (Damboldt & Zimmermann 1974). Frukten utgörs av en nöt. Antalet frukter i en fruktställning kan uppgå till över 100. Det håriga bihanget hjälper fröet att sprida sig med vinden, men spridningsavståndet är i regel mycket begränsat, sällan längre än 20 cm från moderplantan, och oftare omkring 5 cm. Lindell (2007) anger att han uppmätt längst fröspridning hos nipsippa *Pulsatilla patens* på 22 meter.

Fröna (omkring 30–120 per planta) har en mycket kortvarig grobarhet. De gror snart efter spridning på hösten, men enligt vissa även under påföljande vår (Torbjörn Tyler, Margareta Edqvist muntligt). Bästa såtid är med andra ord så tidigt som möjligt. Grotidpunkten avgörs sannolikt av klimatförhållanden (fukt och värme). Vid rätt betingelser kan det likväl dröja mellan 16 till (sällsynt) 90 dagar. Om rätt betingelser inte uppstår minskar grobarheten successivt för att upphöra efter något år, vilket innebär att backsippa inte har någon fröbank kvarliggande på före detta växtplatser. Ljusförhållandena påverkar inte grobarheten, men väl vidare bladutveckling. I kruka är grobarheten relativt god, med åtminstone 50 procent vid rätt betingelser. I en fältstudie med utsådda frön började groningen ca 80 dagar efter utsädd (Wells m.fl. 1971). Grobarheten låg på 30 procent vid sådd på en barlagd jordyta. Etableringen av plantorna tog därefter mycket lång tid, och många plantor dog av olika orsaker, bland annat torka och betning av sniglar. Efter 27 månader levde en knapp fjärdedel av de 30%, d.v.s. 7 % av den ursprungliga sådden (Wells m.fl. 1971). Med kunskap om denna studie kan man föreställa sig chansen för frön att etablera sig med konkurrens i en tät grässvål med ansamlad förna.

Bild 3. Tuvad planta.
Foto Ronny Fallberg.

Uppdrivning av plantor sker såväl av amatörbotaniker som av kommersiella odlare. I liten utsträckning odlas de också i naturvårdssammanhang, bland annat i ett restaureringsprojekt av länsstyrelsen i Halland (Bengt Johnsson, Länsstyrelsen i Halland, muntligt). I ett uppdrivningsförsök med kommersiellt syfte konstaterades att "säljbara" plantor kunde fås 14 månader efter sådd i juni. Fröna såddes i såkrukor och stod i elva månader varpå de omplanterades i odlingsbäddar där de växte till augusti då de ansågs redo för försäljning (Piskorski m.fl. 1988).

I små isolerade populationer varnas det ofta för inavelsdepression. I Tyskland fann emellertid Hensen m.fl. (2005) att små isolerade populationer (fortfarande) hade en hög genetisk variation och oförminskad fröspridningsförmåga, möjligtvis tack vare lång livslängd, viss vegetativ förökning och mekanismer som förhindrar självpollinering. Bacsippan är protogyn, vilket innebär att pistillen mog-

nar före ståndarna. Självpollination med självbefruktning är dock åtminstone teoretiskt möjlig i naturen (Lindell 2007). Studier av de mycket närbesläktade nipsippa och fältsippa antyder att etableringen kan vara beroende av mykorrhiza (Moora m.fl. 2004). Bacsippans beroende verkar däremot inte utrett.

Vegetativa skott skickas upp som bladrossetter från rhizomen. Med åren bildas ett tätt nätverk av rhizom under jorden, och allt större tuvor med plantor (bild 3). Tuvorna kan slutligen splittras och bilda självständiga enheter. Sannolikt är vegetativ spridning betydligt vanligare än fröspridning, framförallt om det saknas öppna markblottor (Wells m.fl. 1971).

Habitat

Bacsippan uppges oftast vara knuten till sand eller grovkornig moränjord, solälskande, ofta växande i backar, kalkindiferent, och mycket konkurrenssvag (t.ex.

Tabell 1. Karaktärsarter för vegetationstypen Torräng av färsvingel- och tjärblomstertyp.

Röllika <i>Achillea millefolium</i>
Rödven <i>Agrostis capillaris</i>
Sammetsdaggekåpa <i>Alchemilla glaucescens</i>
Vårbrodd <i>Anthoxanthum odoratum</i>
Liten blåklocka <i>Campanula rotundifolia</i>
Backnejlika <i>Dianthus deltooides</i>
Färsvingel <i>Festuca ovina</i>
Gulmåra <i>Galium verum</i>
Gökärt <i>Lathyrus linifolius</i>
Knippfryle <i>Luzula campestris</i>
Gråfibbla <i>Pilosella officinarum</i>
Bockrot <i>Pimpinella saxifraga</i>
Svartkämpar <i>Plantago lanceolata</i>
Jungfrulin <i>Polygala vulgaris</i>
Knölsmörbomma <i>Ranunculus bulbosus</i>
Backsmörbomma <i>Ranunculus polyanthemos</i>
Mandelblomma <i>Saxifraga granulata</i>
Backglim <i>Silene nutans</i>
Grässtjärnblomma <i>Stellaria graminea</i>
Backtimjan <i>Thymus serpyllum</i>
Teveronika <i>Veronica chamaedrys</i>
Sparvsvicker <i>Vicia tetrasperma</i>
Tjärblomster <i>Viscaria vulgaris</i>

Lindell 2001, Bertilsson m.fl. 2002, Wells m.fl. 1971). Anledningen till att den ofta påträffas i backar är oklar. Man kan tänka sig flera positiva faktorer, såsom mycket sol och värme (i söderläge), starkare effekter av markstörning, torrare jord och tunnare matjordslager. Den svenska och danska populationen verkar ha en unik ekologi, skild från de flesta populationerna på kontinenten, då de här tål relativt sura miljöer, medan de nästan uteslutande växer i kalkhaltiga jordar på kontinenten (Wells m.fl. 1971, Damboldt & Zimmermann 1974). Erik Ljungstrand (muntlig källa) föreslår emellertid att backsippan skulle kunna vara kalkindifferent, men att de avgörande jordegenskaperna (framförallt mager lättdränerad jord) återfinns

företrädesvis på kalkjordar (t.ex. karstberggrund och alpina backar) på kontinenten, substrat vi har relativt lite av i Sverige.

Backsippan i Sverige förekommer i två snarlika vegetationstyper: torräng av färsvingel- och tjärblomstertyp, och torräng av ängshavre-, backsmultron- och brudbrödtyp (Nordiska ministerrådet 1998). Den förra är något kalkfattigare än den senare, och utgör i stort — om än övergående — den typ som finns på Nedregården. Några karaktäristiska följearter anges i tabell 1.

Hävdtolerans

Att backsippan tolererar, och därmed gynnas av, störning är allmänt accepterat. Toleransen mot olika kulturella störningar är avgörande för vilka hävdformer som kan rekommenderas.

Backsippans blad innehåller ämnet anemonin, som gör den osmaklig som bete för kor, men inte för får (Wells m.fl. 1971). Under 2010 års inventeringar av backsippa av Svenska botaniska föreningens Floraväktare har ett flertal iakttagelser gjorts av att även hästar ratar backsippa i viss utsträckning (Linda Birkedal, Margareta Edqvist, muntligt). I *Floran i Skåne* står: ”ratas i allmänhet av nötboskap men blir ofta uppäten och försvinner vid bete med häst och får” (Tyler m.fl. 2007). I *Västergötlands flora* beskrivs örten som ”betesgynnad, giftig för kreatur. Klarar viss ohävd, men är ljuskrävande. Minskande på grund av igenväxning av betesmarker” (Bertilsson m.fl. 2002). Andra djur som setts beta på just blommorna är rådjur (Ulf Arup muntligt), svanar (Britt-Marie Hansson muntligt), harar, kaniner och orrar (om släktet generellt i Lindell 2007).

I Storbritannien är backsippa karaktärsart för får- och kaninbetade lågland, väl anpassad till betning av all tänkbar boskap. Bladen betas av får och kaniner när det är möjligt, men i välbetade marker har plantorna blad som är tätt pressade mot marken och klarar betet. Såväl vegetativa knoppar som blomknoppar sitter tätt intill markytan. Att översätta denna observation som gällande under svenska förhållanden kan dock vara vanskligt, eftersom flera andra miljömässiga och morfologiska skillnader kan förekomma.

I ett försök där betesdjur (får?) utstängdes från en yta (46×12 m) med 138 plantor förändrades antalet de nästföljande fem åren till 469, 612, 849, 760 samt 654 det sjätte året (Wells m.fl. 1971). Trenden med en snabb ökning av blommande hävdkrävande arter de första åren efter avbruten hävd följer den generella trend som bland botaniker benämns ”den älskliga fasen”; en följd av att betesdjurens slitage försvinner. Likaså följer därefter en tydlig tillbakagång av plantor, i samband med igenväxning av konkurrensstarka växter, här oftast gräs (Ekstam & Forshed 1998).

Hur backsippan mår av slätter i Sverige är det svårt att hitta fakta om. I Småland finns några lokaler där sen slätter använts, men ingen längre uppföljning har gjorts (Edqvist muntligt). I Storbritannien har backsippa ”överlevt utan uppenbar skada” en mängd varierande slätterhanteringar, från slätter på vår, sommar eller höst, till tre gånger om året, under en sexårig försöksperiod (Wells m.fl. 1971). I Österrike, där backsippa är akut hotad, har man mellan omkring 1990–2005 observerat ökande populationer vid återinförd slätter (Essl 2005).

Bränning eller svedning av gräsmarker med backsippa rekommenderas sällan

som skötselalternativ i Sverige idag. Lokalen Pilegården i Askim, Göteborgs kommun, brändes emellertid för omkring 15 år sedan, med gynnsam effekt på antalet blommande backsippor (Erik Ljungstrand muntligt). Vid lokalen Möllegård i Halmstad kommun har ett fyraårigt försök (2010) visat sig mycket framgångsrikt för arten (Kill Persson muntligt). Sedan 2006 har två av tre ängar bränts årligen på våren, med en uppskattad fördubbling av synliga blommande plantor på en av de två ängarna och ett blygsammare svar på den andra, medan den tredje, ohävdade ängen visar en långsam minskning. Det är viktigt att betona att bränningen inte kan genomföras när och hur som helst med samma resultat. Huvudmålet med åtgärden är att bränna bort förna av ansamlad fjolårsgräs. Därför bör marken vara så torr som möjligt, samtidigt som backsipporna inte får ha börjat växa (eller måste skyddas från branden).

I Storbritannien finns ett par dokumenterade backsippelokaler med kontinuerlig bränning under tidig vår sedan åtminstone 50 år (Wells m.fl. 1971). Möjligtvis skyddar de håriga knoppfjällen från svedning av vårknopparna. De närstående arterna nipsippa och mosippa *Pulsatilla vernalis*, gynnas starkt av bränning (t.ex. Kalamees m.fl. 2005, Larsson 2010), men deras ekologi skiljer sig också något från backsippa. Effekten av bränning, som innebär att förna försvinner och sand/jord blottläggs, borde rent intuitivt vara gynnsam, och sannolikt har svedning dessutom förekommit på många växtplatser för backsippa då både arten och företeelsen historiskt varit mycket vanliga i magra betesmarker.

Några erfarenheter av hävd på backsippelokaler

Abullahagen, Eslövs kommun

Området på några tiotal hektar består av sandig morän med några magra ogödslade betesparter, samt en del gamla åkrar. På ca 20 år har antalet backsippor ökat från ungefär tre stora plantor till över tvåhundra, spridda främst i de ogödslade områdena men de senaste åren även ut i ett av de tidigare gödslade. Betet, med nötdjur, är hårt; grässvålen är tidvis mycket låg. För att inte korna ska äta upp den fina floran på sikt har området delats in i två fällor, mellan vilka tidigt påsläpp alterneras, så att alla blommor åtminstone hinner fröa av sig en gång vartannat år. Ökningen verkar vara närmast exponentiell. Det kan bero på att miljöbetingelserna sakta men säkert förbättras för varje år som går — allteftersom kvävet urlakas ur jorden — samtidigt som fler plantor innebär ökad spridning.

Storagården, Kinnarumma, Borås kommun

I en sandig betesbrant längs Häggån finns en av Sjuhärads rikaste förekomster av backsippa. Hagen har under många decennier betats med nötdjur och inte gödslats. En viss förnaansamling tycks ha påbörjats under senare år, möjligtvis på grund av minskat betestryck och eventuellt en långsam gödsling från djuren som för med sig näring från andra, näringsrikare partier i hagen.

Munkarps fälad, Höörs kommun

Lokalen är en gammal enefälad med en stor areal på ca 30 ha, blandat mellan löv-

skog och öppen hed. Backsipporna visar minskande tendenser och är starkt begränsade till soliga gläntor med tunt jordlager. På marken i hagen har ett tjockt förnalager byggts upp med bland annat krustätel och gräshakmossa *Rhytidiadelphus squarrosus*, vilket antagligen ger dåliga gromöjligheter för backsippans frön. Betet, med nötdjur, är svagt, och förbuskning med björnbär *Rubus* spp. och slån *Prunus spinosa* har satt igång.

Gamla Uppsala högar

I de delar av området som hyser många plantor har man hittills betat med nötkreatur, men från och med 2011 ska man påbörja försök med fårbeta. Om nötdjuren förts till den rika delen av högarna, eller om de "skapat/bibehållit" artrikedomen, är dock inte helt klart (Anders Askaner muntligt).

Förslag till åtgärder

En enkel tumregel för åtgärderna är att optimera backsippans favoritmiljö; skydda från hotande faktorer såsom skuggande konkurrenser, betning och förnabildning, och samtidigt aktivt hjälpa till med spridning.

Röjning och avverkning

Tjocka matjordslager och förna, som bildas av barr och löv från träd och buskar, blir ett hinder för etablering av backsippa. Därför bör större delen av träden i backen tas ned (bild 4). Fokus ligger på att skapa sydvända ytor medan några nordliga och nordvända delar av backen får behålla träd och buskar med hänsyn till övrig biologisk mångfald.

Bild 4. Större delen av träden i backen tas ned. Röd ring markerar träd som får stå kvar.

Ur naturvårdssynpunkt är all röjd ved oerhört värdefull för den biologiska mångfalden. I det förindustriella odlingslandskapet på 1700- och 1800-talen var död ved nära inägora ovanligt eftersom den var lättskördad för bönderna. Man bör också minnas att kulturarv inte bara är mänskliga konstruktioner, utan kan utgöras av biologiskt liv. I de historiska landskapen måste man föreställa sig att många av våra idag hotade organismer var vanliga att få se. Sålunda kan det finnas en anledning att överväga att spara död ved någonstans, i hopp om att igelkottens, grodornas, gröngölingens, skalbagarnas och fjärilarnas närvaro ska befolka den historiska bilden på ett autentiskt

sätt, även om faunadepån i sig kan te sig udda för den som vill återge en bild av 1800-talets odlingsbygd.

De aspar som skymmer på södra sidan om grusvägen (utanför själva området) bör avverkas. För att såväl gynna mångfald som hindra extrema rotskottsuppslag kan träden ringbarkas, eller göras till högstubbar och få stå i tre–fyra år. Ju högre upp avsågningen sker, desto mindre hormonell tillväxtallokering sker till rötterna, utan stannar kvar i den kvarstående stammen.

Träd och buskar är alltid nyckelarter för biologisk mångfald. Till varje enskild art knyts hundratals andra, som lever av eller i delar av växterna. Många av arter-

Bild 5. Svedning av den östra kullen (gul ring) föreslås för att minska den uppbyggda förnaansamlingen.

na värdväxlar på olika sätt och är helt beroende av närhet mellan olika substrat. Många insekter bor i sand men födosöker på nektargivande blommor och buskar. Fjärilar övervintrar gärna i murken ved eller rishögar och lever ofta som larver på buskar eller höga örter såsom brännässla och älgört. Ett av de viktigaste inslagen är sälgen, som ger vårens första insekter pollen och nektar, som avgör mångfalden under resten av året. Det gör även sälgen till de första flyttfåglarnas favoritskaffereri (Jordbruksverket 2009). Därför bör flera av de större sälgarna i norra änden av området sparas. Ett mindre antal ekar,

rönnar och någon björk sparas också tills vidare på kullarnas nordsida.

Jordblottor

Jordblottor tycks vara mycket viktiga för etableringsmöjligheten hos backsippa. Förslagsvis kan jord/sandblottor etableras mekaniskt med exempelvis spade på diverse ställen de närmaste åren. Om betesdjuren själva skapar blottor kan det eventuellt ersätta den mekaniska åtgärden, men det är viktigt att blottorna är på rätt ställen. Några blottor bör vara inom någon till några meter ifrån en backsippeplanta. Blottorna bör nå ner till mineral-

jorden. Blottorna gör dubbel nytta som boplats åt pollinerande insekter.

Svedning

Försök med svedning bör utföras på den östra kullen för att minska den uppbyggda förnaansamlingen (bild 5). Detta sker så tidigt som möjligt på våren, så fort förnan är någorlunda torr (ofta i slutet av mars–april). Närmast backsipporna bränns inget. Resultatet av svedning blir att fosfor och kväve frigörs från förnan och kommer första året att gödsla marken, medan det på sikt förväntas ske en utarmning.

Bete med får

Får är den boskap som finns att tillgå. För backsipporna och kärllväxtfloran i stort är det en suboptimal lösning. Om nötboskap skulle bli tillgänglig så rekommenderas det starkt. Djuren bör släppas på först efter fruktsättning, om inte plantorna skyddas individuellt med någon buranordning, förslagsvis med hönsnät med 25 mm maskor. Betestrycket är omöjligt att ordinera i förväg eftersom varje lokal har sina egna förutsättningar. Man får helt enkelt pröva sig fram. På grund av sina ytliga tillväxtpunkter är det möjligt att backsipporna kan skadas av tramp från betesdjuren. Betet är alltså gynnsamt för att det trycker undan starkare konkurrenter, men kan också vara skadligt på flera sätt. Många örter gynnas av sent betespåsläpp (omkring midsommar) medan exempelvis ängsvädd *Succisa pratensis*, som förekommer rikligt i området, blommar sent. Efter avverkningen och svedningen så kommer en hel del rotgödsling sannolikt att bidra till hög vegetation. En riktlinje kan vara att släppa på fåren innan gräset blivit långt och osmakligt. Om-

rådet bör bestå av en separat fälla som lätt kan stängas av. Alternativet att inte ha något bete alls, utan bara bränna av fjolårsgräs årligt, bör övervägas, och kan kanske testas på en del av området på sikt.

Ogräsrensning

Detta gynnar sannolikt de befintliga plantorna starkt. Detta kan mycket väl vara den viktigaste åtgärden att utföra kontinuerligt under de närmaste åren. Marken omkring får gärna vara helt bar från övrig vegetation.

Frösådd

Det bästa sättet att få upp antalet plantor som i sin tur kan sprida sig vidare, är att driva upp plantor som planteras ut på spridda, lämpliga platser. Fröna sås i vanlig såjord direkt när de mognat, i kruka eller på friland, gärna utomhus så att de är härdiga direkt. Frön kan tas från Storaårdens kohage i Kinnarumma, en lokal med tusentals backsippor, men några frön kan också tas från de befintliga plantorna (dessa kan hållas isär för jämförelse av grobarhet). För att få plantera eller sätta ut hotade arter samt införskaffa grundmaterial för uppfödning och uppdrivning behövs dispens om undantag från förbuden i 1 a–c §§ i artskyddsförordningen enligt 1 f § punkt 5, som söks hos länsstyrelsen.

Åtgärdernas effekter på övrig mångfald

Det är alltid svårt att förutse olika arters reaktion på åtgärder. Generellt gäller att hävdgynnade kärllväxter gynnas av minskad busk- och trädbeskuggning (Öcking-

er m.fl. 2006). Detta rör sig ofta om nektarproducerande blommor, i detta fall framförallt de stora bestånden med ängsvädd. Färbete går generellt mycket hårt åt örtflora, och ängsvädd liksom ärtväxter m.m. kommer att ha svårt att klara långvarigt färbete. Med variationen i betespåsläpp kan möjligtvis några fler örter lyckas överleva, och i bästa fall öka.

Borttagningen av träd och buskar kommer sannolikt inte att påverka mångfalden i stort, eftersom det finns rikligt med bryn och igenväxningsmarker nära området, och området i sig är väldigt litet. Blottläggningen av sand möjliggör bobyggen av en stor mängd insekter. Igenväxningen är knappast så långt gången att några trädknutna värden hunnit etablera sig, och inte heller några värden direkt knutna till skugga och fukt. Som tidigare nämnt kan dock kvarlämnande av ris och ved (i spridda högar) få en mycket gynnsam effekt på den övriga biologiska mångfalden.

Källor

- Artdatabanken 2010. *Backsippa* — *Pulsatilla vulgaris* ssp. *vulgaris*. Hemsidaadress: <http://snotra.artdata.slu.se/artfakta/SpeciesFact.aspx?TaxonId=224913>
- Bertilsson, A., Aronsson, L.-E., Bohlin, A., Börjeson, G., Geijer, M., Ivarsson, R., Janson, O. & Sahlin, E. 2002. *Västergötlands flora*. Lund.
- Damboldt, J. & Zimmermann, W. 1974. *Pulsatilla*, i Rechinger, K. H. och Damboldt, J. (red.) *Illustrierte Flora von Mittel-Europa* 206–225, 2. uppl. München.
- Ekstam, U. & Forshed, N. 1992. *Om hävden upphör: kärllväxter som indikatorarter i ängs- och hagmarker*. Naturvårdsverket, Solna.
- Essl, F. 2005. *Bestandesentwicklung, Vegetationsanschluss und Gefährdungssituation der Gewöhnlichen Küchenschelle* (*Pulsatilla vulgaris* Mill.) in Österreich von 1991–2005. Biologiezentrum Linz/Austria, www.biologiezentrum.at
- Hensen, I., Oberprielerb, C. & Weschea, K. 2005. Genetic structure, population size, and seed production of *Pulsatilla vulgaris* Mill. (Ranunculaceae) in Central Germany. *Flora* 200: 3–14.
- Jordbruksverket 2009. Sälgen behövs. *Jordbruksinformation* 3. Jordbruksverket.
- Kalamees, R., Püssa, K., Vanha-Majamaa, I. & Zobel, K. 2005. The effects of fire and stand age on seedling establishment of *Pulsatilla patens* in a pinedominated boreal forest. *Can. J. Bot.* 83: 688–693.
- Larsson, K. 2010. *Eld i naturvårdens tjänst — om värbränning i odlingslandskapet*. ALLMA Natur och Kultur.
- Lindell, T. 2001. *Pulsatilla*. I *Flora Nordica* vol. 2. Stockholm.
- Lindell, T. 2007. Åtgärdsprogram för nipsippa och gotlandssippa, 2006–2010 (*Pulsatilla patens* och *P. vulgaris* ssp. *gotlandica*). *Rapport* 5672. Naturvårdsverket.
- Moora, M., Öpik, M., Sen, R. & Zobel, M. 2004. Native arbuscular mycorrhizal fungal communities differentially influence the seedling performance of rare and common *Pulsatilla* species. *Functional Ecology* 18: 554–562.
- Nordiska Ministerrådet 1998. Vegetationstyper i Norden. *TemaNord* 1998:510.
- Piskorski, M., Cerek, A., Nycz, L. & Szejka, E. 1988. Effect of sowing date and method of seedling treatment on the growth of pasqueflowers (*Pulsatilla vulgaris* Mill.). *Experimental Work of the Institute of Pomology and Floriculture. Series B — Ornamental Plants* 13: 25–33
- Tyler, T. m.fl. (red.) 2007. *Floran i Skåne. Arterna och deras utbredning*. Lund
- Wells, T. C. E. & Barling, D. M., 1971. *Pulsatilla vulgaris* Mill. (*Anemone pulsatilla* L.). *Journal of Ecology* 59(1): 275–292
- Öckinger, E., Eriksson, A. K. & Smith, H. G. 2006. Effects of grassland abandonment, restoration and management on butterflies and vascular plants. *Biological Conservation* 133: 291–300.

Hökfibblor i Mark

Kenneth Hansson

Enebobacken 3, 511 58 Kinna,

En heldag på temat ”hökfibblor i Marks östra socknar”, kan det vara något? Jag tyckte det och hade några dagar innan bestämt mig för att göra ett försök.

Det är junimorgon och det är midsommartid, ljuvlig midsommartid. Sommarblå himmel med en del små vita molntussar i söder. Jag tittade inte på termometern innan jag gav mig iväg, men varmt kände jag att det skulle bli lite längre fram på dagen. Packar med mig matsäck med extra termos kallt vatten. Sedan måste det med karta, 50 000-delen blir bra och en packe 5-liters plastpåsar att stoppa eventuella belägg i. Ska man vara ute en varm heldag så måste växterna hållas fuktiga tills man kommer hem igen och kan pressa dem ordentligt. Kameran måste också med och kikaren åker för säkerhets skull också in i Volvons bakåte. Säger hej till frun och ger mig av, osäker på vad jag kommer att hitta men också pirrigt förväntansfull. Jag har ju inte tidigare aktivt letat hökfibblor utan det har mer varit att jag kanske noterat någon när jag ”sprungit på” den. Det brukar oftast vara hagfibbla *Hieracium triviale* eller pinnfibbla *H. neopinnatifidum*. Någon undersökning och kartläggning av hökfibbbleutbredningen i Mark finns inte tidigare gjord så man kan ju säga att det

är jungfrulig mark att trampa. Vi vet inte vad som finns här.

Första stoppet blev vid Djupasjö som ligger vid grusvägen från Haratången mot Öxabäck. Här i vägdiket bland grus och sten lyste det gult av fibblor. Troligtvis hagfibbla. Jag noterar plats och snittar av en lämplig fibbla nere vid roten och stoppar i första påsen som märks med siffran 1. Jag fortsätter upp mot naturreservatet Björkesbacka där jag ställer bilen på P-platsen. Efter att ha letat i den ganska torra ekskogen på de gamla åkerterrasserna utan resultat drar jag mig metodiskt i sicksäck ner mot östra delen av reservatet och här står en del hagfibblor men även några högvuxna och betydligt kraftigare fibblor med bladrosetter av helt annan bladform. Jag tar belägg nummer 2 och lägger i påse. Fotograferar en del annat som blommor här också, som gråfibbla och stenmåra. När jag kommer till Spjutås tar jag till vägen till vänster mot Tosthult. Här vid Övre Spjutås öppnar sig ett vackert gammaldags småbrukarlandskap med en fantastiskt fin liten slätterängs-

Hökfibblor studerades framförallt de första decennierna på 1900-talet av en handfull forskare, men studiet har de senaste decennierna återupptagits av Torbjörn Tyler vid Lunds Universitet.

rest. Jag stannar här i nästan en timmas tid, fotograferar, noterar växter i blocket och bara njuter av att vara där. Slättergubbar ser jag inte så ofta nuförtiden men här står de tillsammans med hökfibblor, gråfibblor, jungfru Marie nycklar, nattviol, svinrot och en hel del andra trevliga växter. Jag fortsätter bort till Tosthult utan att upptäcka ytterligare fibblor och vänder sedan tillbaka mot Spjutåsvägen och tar sedan en liten avstickare till Kapelabo och Fagerhult. Det blir ett nytt belägg av fibblor från ett vägdikey där.

Strax efter Hallstorp tar jag av upp till höger och rullar långsamt fram på den smala grusvägen förbi gårdar och hus i det backiga landskapet. Det växlar mellan små beteshagar och skogsdungar och så kommer jag ner till bron över Torestorpsån strax nedan Gunbjörntorp. Utefter vägen och i grusmarken vid brofästet växer här gott om hökfibblor. Det ser ut som den vanliga hagfibblan men jag är inte säker. Fram med plastpåse, anteckningsblock och kamera. Jag står en stund på bron och njuter av sommaren och den långsamt flytande ån som så vackert speglar sommarhimlen. Några kilometer därifrån vid Stora Backa kommer jag till ett alldeles fantastiskt ställe med en för trakten kolossal mångfald av blommor. Vålhävdad med lie och mycket prydligt. Ett par hökfibblor men framförallt myckenheten av slättergynnade växter, även orkidéer, gjorde mig glad. I vägdikey i skogen 100 meter söder om gården hittar jag flera plantor av ormbunken kambräken, dessutom en hel del rotfibbla som även den är en västsvensk art. Vid Slätthult och Brattåsen hittar jag några nya hökfibblor som under dagen inte blivit fotade eller plockade tidigare, så nya plastpåsar och anteckningar. På väg hem väljer jag grusvägen förbi Gunn-

Flertalet hökfibblor, släktet *Hieracium*, är apomiktiska: de kan alltså sätta frö som ger upphov till nya plantor som är genetiskt lika moderplantan utan något ärfeligt bidrag från en faderplanta. Hökfibblorna delas in i ett antal sektioner. Tre av dem, hagfibblor, skogsfibblor och krattfibblor, har studerats för Västergötlands del av Torbjörn Tyler (se *Calluna* 2003 häfte 2 och 3). I landskapet finns 111 arter dokumenterade inom dessa tre sektioner. Klart vanligast är hagfibbla *Hieracium triviale*.

bofallet där jag stannar till en stund och tittar på fallet och vidare förbi Trantorp där ytterligare hagfibblor hittas i vägdikey vid varggropen. I backen ner mot Skutesjön stannar jag och fotograferar en för mig ny lokal för ängsklocka som vackert exponerar sig mot stenmuren. Hemma i Brättingstorp summerar jag dagen och noterar nio lokaler för några olika hökfibblor som nu måste pressas och därefter examineras. Sedan ska de skickas till Torbjörn i Lund för verifiering. Det ska bli spännande att se vilka hökfibblor jag funnit.

I februari kom de pressade fibblorna tillbaka efter sitt besök i Lund. Det spännande svaret från Torbjörn. Det blev ett överraskande och roligt svar. Det visade sig att det var sju olika hökfibblor som hittats, däribland en klippfibbla som hör till en annan sektion än de tre nämnda.

Hagfibbla *H. triviale* och gnejsfibbla *H. lepidotum* vid Stora Djupasjö, hagfibbla och vargfibbla *H. canipes* vid Björkesbacka, violfibbla *H. almqvistianum* vid Övre Spjutås, pinnfibbla *H. neopinatifidum* och hagfibbla vid Ramnås, Stora Backa, stänkfibbla *H. basifolium* vid Brattåsen och pinnfibbla vid Trantorp. Dessutom då en klippfibbla vid Torestorpsån vid Gunbjörntorp.

Blommornas dag den 19 juni i Kinna. En exkursionsrapport

Kenneth Hansson

Enebobacken 3, 511 58 Kinna,

Tjugo minuter före kl. 10 ösregnade det återigen när jag satte mig i bilen för att åka ner till samlingsplatsen för årets "Blommornas dag-exkursion". Jag tänkte för mig själv, att jag antagligen får göra vandringen helt ensam, för det är ju ingen som ger sig ut i sådant här väder för att titta på blommor. Kl. kvart i tio finns det inga på P-platsen som är samlingsplats när jag parkerar bilen. Det slutar att regna tio i tio och två regnklädda personer dyker då också upp. Roligt att få lite sällskap i alla fall, tänker jag. Strax efter tio står det 15 personer! samlade och beredda att gå en tvåtimmarsvandring med "Floran i Kinnaström" som tema. Fantastiskt roligt och stimulerande, tycker jag.

Miljön är de närmaste omgivningarna runt gamla Kinnaströms fabrik som ligger alldeles där Viskan forsar fram. Ja, Viskan är ju reglerad med damm och gammal kraftstation visserligen just här vid bron, där vägen mellan Kinna by och Kinnaström går över ån, men forsar gör den längre ner.

Vi börjar med att titta på växtligheten vid P-platsen och nedsidan berget där. Det blir samtal om sentida inkomlingar som har funnit sig väl tillrätta och brett ut sig såsom berggrör *Calamagrostis epigejos*, foderlösta *Bromopsis inermis*, knylhavre

Arrhenatherum elatius, nattljus *Oenothera* sp. och kanadensiskt gullris *Solidago canadensis*. I bergbranten bekantade vi oss med tysklönn *Acer pseudoplatanus*, häggmispel *Amelanchier spicata*, häckoxbär *Cotoneaster lucidus* och spärroxbär *C. divaricatus* eller möjligen lingonoxbär *C. horizontalis*. De sistnämnda sprids ju med fåglars hjälp från trädgårdar och kommunala planteringar. I gräsmarken under berget såg vi backlök *Allium oleraceum* och en bit bort i en sydvänd torr grässlänt ner mot Mor Kerstins väg blommade brudbröd *Filipendula vulgaris*, harklöver *Trifolium arvense*, käringtand *Lotus corniculatus*, stormåra *Galium album*, tjärblomster *Viscaria vulgaris* och ängshavre *Helictotrichon pratense*. Vi fortsatte över gatan till den plattsatta planen mellan fabriksbyggnaderna, som nuförtiden hyser olika kommunala förvaltningar, och strandsnåren längs Viskan. Det noterades och språkades en del om småsaker som krypnarv *Sagina procumbens*, sandnarv *Arenaria serpyllifolia*, knavel *Scleranthus* sp. och svältfödda kanadabinkor *Conyza canadensis*. Gråfibbla *Pilosella officinarum* såg vi också i gräsmattorna här. När vi gick över bron kastade vi ett par blickar bort mot kraftstationen och forsranen där gyllenfet-

blad *Phedimus aizoon* växer i gruset mellan stenblocken, och mot gamla kvarnen där ryssgubben *Bunias orientalis* breder ut sig längs vägen mot Stäm-memad.

Jag leder sedan sällskapet längs gatan ner mot västsidan av ån. I gräsmark där en del trädgårdsutsläng hamnar blommar ett bestånd med strandiris *Iris sibirica* vackert blått. Gatan övergår i en klippt gräsbevuxen stig med träd och snåriga buskar på ena sidan och en igenväxande fuktäng på andra sidan. Vi tittar på en av askskottsjukan angripen ask och får korn på en mindre hackspett som sitter här och låter. Skillnaderna mellan klibbal *Alnus glutinosa* och gråal *A. incana* kan vi tydligt studera längs stigen där båda arterna står jämte varandra. Ute i fuktängen har ännu inte strandveronikan *Veronica longifolia* slagit ut, men jag pekar ut var plantorna står och i ett snår får vi syn på en grönvit nattviol *Platanthera chlorantha* samt en del rödblåra *Silene dioica*. Nu har grävädret övergått

till växlande molnighet med en hel del solsken, vilken härlig förvandling på en dryg timma. När vi sätter oss vid en liten öppen plats precis vid ån och intar vår medhavda fika får vi en trevlig stund med naturprat och dito upplevelser. Jag passar också på att visa blomvassen *Butomus umbellatus*, som knappt slagit ut, och så den lilla sjögullen *Nymphoides peltata* som gömmer sig bland de gula näckrosorna *Nuphar lutea*. På tillbakavägen passerar vi bälten av vass *Phragmites australis*, bestånd av kaveldun *Typha latifolia*, ruggar av vass-starr *Carex acuta*, rörflen *Phalaris arundinacea* och en hel del flädervänderot *Valeriana sambucifolia*. Vi kikar också på vattenmåra och diskuterar skillnaden mot sumpmåra. Det visar sig när jag kommer hem att det var stor vattenmåra *Galium palustre* ssp. *elongatum*. Livligt samspråkande går vi så tillbaka till P-platsen där vi startade för drygt två timmar sedan. Vädret var med oss och alla verkade nöjda med sitt val av söndagsförmiddagsaktivitet.

HERBARIESKÅP

Ett gediget, välanvänt träskåp med fyra spegeldörrar i mörk valnöt, från gamla Göteborgsherbariet, högskåp, delbart (underskåp 20 fack, överskåp 35 fack). Djup 52 cm, bredd 174 cm, höjd 234 cm.

Kan kostnadsfritt avhämtas efter överenskommelse hos
E. Sahlin, Ekegränden 2, Hindås, tel. 070-660 49 19.

Västergötlands Botaniska Förening säljer

Västergötlands Flora, 743 sidor	200:–
Västergötlands Flora, Supplement 1, 53 sidor	20:–
Västergötlands Flora, Supplement 2, 32 sidor	20:–
Västergötlands Flora CD	50:–
Botanisk Västgötalitteratur, 63 sidor	50:–

Ev. portokostnad tillkommer.

Botaniska Föreningen i Göteborg säljer

Göteborgs och Bohus läns fanerogamer och ormbunkar (Fries 1971), 453 sidor	100:–
En frisk och blomstrande perenn (Bernström 1989), 144 sidor	100:–

Medlemmar i BFiG kan köpa böckerna (med medlemsrabatt) för 75:–

Calluna 28(3) 2011

BORÅS

ISSN 2000-2335

Innehåll

- 1 Weimarck, G.: *Redaktörens reflektioner hösten 2011*
- 2 *Botaniska Föreningen i Göteborg. Program för perioden september 2011–februari 2012*
- 4 *Botaniska Föreningen i Göteborg och Västergötlands Botaniska Förening. Exkursionsprogram för vegetationsperioden 2011 (del 2)*
- 5 *Manusstopp för Calluna (4) 2011*
- 6 Åsegård, E.: *Restaureringsplan för backsippa i Häljared Nedregården, Borås kommun*
- 17 Hansson, K.: *Hökfibblor i Mark*
- 19 Hansson, K.: *Blommornas Dag den 19 juni i Kinna. En exkursionsrapport*